

**HUMANITARISME MILITAR,
MILITARISME HUMANITARI**
Conferència inaugural

Carlos Taibo

Carlos Taibo

Professor de ciència política a la Universidad Autónoma de Madrid

Bona tarda a totes i a tots. Em permetreu que abans de començar sucumbeixi a les emocions del moment i us demani que, tenint en compte que una persona que admiro molt, Anna Politkóvskaya, va ser assassinada dissabte passat al portal de casa seva a Moscou, us demani que guardem un minut de silenci. Crec que tots estàvem abans, i seguim estant ara, amb ella.

Tinc la impressió que el Centre Delàs i Justícia i Pau, a l'hora de planificar l'organització d'aquestes jornades, han decidit ajustar-se a un patró que és el propi dels bons restaurants: introduir-les amb un plat lleugeret perquè després vinguin els forts. Per què us dic això? Perquè sóc conscient que les persones que intervindran demà han treballat molt més i millor que jo amb relació a l'intervencionisme autodenominat humanitari. D'aquesta manera, espero que aquest plat lleuger no us sigui massa indigest i, sobretot, que no us dissuadeixi d'assistir demà al que serà realment important. He de confessar-vos també, en fi, que la meva percepció general dels fets s'aproxima molt a la que acaba d'expressar Arcadi Oliveres, i sospito que aquesta és una raó fonamental per la qual he estat convidat a acompanyar-vos durant aquests minuts.

M'agradaria iniciar les meves observacions amb una apreciació encaminada a subratllar que **l'intervencionisme autodenominat humanitari no és de cap manera un fenomen del passat**. Per què m'interessa recalcar això amb claredat? Hi ha una manera respectablement pedagògica de descriure el que ha passat durant els últims trenta anys en les relacions internacionals i que tendeix a identificar tres grans fases. La primera hauria finalitzat entorn al 1990 i amb ella hauria conclòs l'etapa de la confrontació entre blocs, caracteritzada per regles de joc molt severes i per vetos establerts, entre si, per les dues grans potències. La tercera i última de les etapes, aquella en la qual ens trobem, hauria iniciat amb l'estela dels atemptats de l'11 de setembre de 2001 i es caracteritzaria, més que res, per un fet: la potència hegemònica del moment, els Estats Units, hauria assumit estratègies cada vegada més agressives d'intervenció i de pressió en els escenaris més dispars. Quedaria al mig una terra de ningú, un període caracteritzat per l'anomia que, per bé o per mal, quedaria encoberta en l'últim decenni del segle XX. Aquest període hauria iniciat, d'alguna manera, amb la pròpia sorpresa dels Estats Units davant el seu èxit final a l'empareda de la Guerra Freda. Els Estats Units, que no estarien preparats per a aquest triomf, haurien trigat

uns quants anys per perfilar aquestes estratègies d'intervenció que s'haurien anat implementant després dels atemptats de Nova York i de Washington.

D'acord amb aquesta descripció dels fets - que és raonablement legítima (com a mínim en la seva dimensió pedagògica)-, l'intervencionisme humanitari seria el termòmetre fonamental de l'etapa intermèdia, d'aquesta terra de ningú, en la mesura que ni reflectiria les regles del joc pròpies de la Guerra Freda ni faria paleses les condicions abrasives de la política desplegada, amb posterioritat al 2001, pels Estats Units.

Crec que aquesta manera de veure les coses és, però, profundament equívoca. I ho crec perquè **amb prou feines trobarem un fenomen que retrati de manera més total i completa les misèries del planeta contemporani que el que segueix proporcionant l'intervencionisme autodenominat humanitari. No només això: em sento amb l'obligació de subratllar que avui no hi ha intervenció militar que es valori que no reclami per a si la condició d'humanitària.** Quan els Estats Units van cometre una agressió en tota regla a l'Afganistan la tardor de 2001, bé que es van encarregar d'al·legar que les operacions obeïen al propòsit fonamental d'acabar amb el règim talibà i alliberar el castigat poble afganès de la dictadura que patia. Quan va desplegar una altra agressió militar, un any i mig després, a l'Iraq, Washington també va posar l'accent en la conveniència de subratllar que les seves accions responien a l'objectiu de restaurar la democràcia i cancel·lar els efectes d'un règim dictatorial com el de Saddam Hussein.

Dit això, i reprenc el fil inicial, crec que la meva major aportació en una sessió com la d'avui consisteix a traslladar-vos mitja dotzena d'idees amb el propòsit de convidar al recel pel que fa a les intervencions autodenominades humanitàries. Si voleu, es tracta de furgar en les raons que justificarien l'ocupació de la clàusula invocada *-autodenominades humanitàries-* i obligarien a identificar, amb això, un escenari que no és precisament edificant. Això és així per molt que hagi de reconèixer que no falten les situacions extremes en les quals hom bé pot sentir l'obligació de fer els ulls grossos davant determinats processos que malgrat tot, mereixen ser objecte de reflexió i de discussió crítica.

Quina és la primera d'aquesta mitja dotzena d'observacions que vull traslladar-vos? **Em sembla que en l'estela que donen quinze anys d'intervencions humanitàries, hom està en l'obligació de concloure que les grans potències només acostumen a intervenir allí on els seus interessos es troben en joc.** He de subratllar que quan parlo d'interessos no només estic pensant en aquells en què tots pensem, és a dir, els de caire geoestratègic i geoeconòmic que han conduït els Estats Units a intervenir en un o altre recinte del Pròxim Orient, o a França a emprendre

altres accions als Grans Llacs. Convé atorgar-li un sentit més ampli, un significat més obert, a la paraula *interessos*. Recordo que, en plena guerra de Bòsnia, un acudit d'un diari nord-americà reproduïa la imatge de dos soldats nord-americans que dialogaven entre si. Un li deia a l'altre: "A la intervenció a Panamà l'anomenem Causa Justa i a la intervenció a Somàlia l'anomenem Retornar l'Esperança. Com li hauríem de dir a aquesta intervenció a Bòsnia?". L'altre soldat replicava: "Frenesí Electoral". I és que al darrere hi havia, és clar, els interessos de la campanya presidencial que tindria lloc pròximament als Estats Units i que es va saldar amb la reelecció de Clinton.

Quan els interessos són febles, en canvi, les intervencions militars o bé no s'emprenen, o bé s'ajornen. Referent a això, una comparació succincta entre el que va ocórrer a Bòsnia entre 1992 i 1995 i el que havia succeït poc abans en el golf pèrsic després de l'annexió iraquiana de Kuwait dona prou llum sobre la qüestió. Llavors es va dir moltes vegades que un nen bosnià no valia el mateix que un barril de petroli. En qualsevol cas, els Estats Units i els seus aliats van intervenir amb gran rapidesa i contundència a Kuwait, però en canvi es van prendre les coses amb molta més lleugeresa a Bòsnia.

Hi ha, amb tot, una cara més de la qüestió que m'interessa rescatar. No falten exemples d'intervencions que es verifiquen de tal manera que, una vegada presumptament resolts els problemes principals, els països objecte d'aquestes accions cauen immediatament en l'oblit. Kosova va suscitar molta atenció entre nosaltres a principi de l'any 1999. Avui ha desaparegut de qualsevol focus informatiu. No només això: els fluxos d'ajuda econòmica a aquest país han anat reculant dramàticament. Semblava com si les potències occidentals destinessin un contingent determinat de recursos per a aquests temes i els anessin assignant segons les prioritats de cada moment. Avui, amb tota evidència, els Balcans occidentals no es troben en el punt principal de les seves mires.

Aquí va la segona de les meves observacions. **Sobren els exemples de com les potències que intervenen creen molts dels problemes que més endavant acudiran ràpidament a, presumptament, resoldre.** Permeteu-me que torni a un exemple vinculat amb els Balcans occidentals. Segons fonts raonablement solvents, malgrat un embargament internacional decretat el 1991, la República de Croàcia va adquirir a Argentina armes equivalents a una tercera part dels arsenals del propi exèrcit argentí. Això contrastava poderosament amb el fet que els cascos blaus d'aquesta última nacionalitat estiguessin destinats a la línia de frontera entre les milícies sèrbies i croates a la Krajina o a Eslavònica oriental: un país que alguna cosa tenia a veure amb la dinàmica de tensió bèl·lica, es proposava a si mateix com a presumpte resolutor dels problemes corresponents.

El mateix es podria dir sobre l'acord de Dayton que el 1995 va convertir al llavors president iugoslau Slobodan Milòsevic en el garant de la pau a Bòsnia, oblidant obertament que el mateix personatge mantenia una severíssima fèrula sobre un país emplaçat una mica més al sud, Kosova, on uns anys després les potències occidentals que havien promogut la figura de Milosevic es van encarregar d'acorrallar-lo. Però no vull anar tan lluny en el temps en la cerca d'exemples il·lustradors d'aquesta tesi. Molt em temo que el que ha succeït aquest estiu al Líban també il·lustra el fenomen. L'última setmana d'agost la vaig passar a França i em va sorprendre una miqueta - tot el que hom pot sorprendre's ja - que l'aclaparant majoria dels analistes estimessin que el desplegament de soldats internacionals en aquell atribolat país configurava una oportunitat d'or per demostrar el pes planetari de la Unió Europea. He de confessar-vos que l'argument em va produir perplexitat. Crec que la pregunta que hom s'havia de fer era la relativa a quina havia estat la conducta de la Unió per evitar que les infraestructures senceres d'un país, el Líban, fossin objecte de destrucció i un miler de civils fossin assassinats per l'exèrcit d'Israel. Res més senzill que respondre a aquesta pregunta: paraules, paraules i paraules. Què va fer el president espanyol, Rodríguez Zapatero, a part de formular un grapat de declaracions raonablement severes en els primers dies del conflicte? Algú té coneixement que cridés a consulta l'ambaixador a Tel Aviv, que anunciés el seu disseny de cancel·lar el seguit de privilegis comercials amb els quals la Unió Europea segueix obsequiant l'Estat d'Israel? Va decidir cancel·lar les vendes d'armes a aquest mateix Estat o prohibir la participació de soldats espanyols en maniobres militars conjuntes?

Si això va succeir abans de la destrucció d'un país sencer, el que va venir després tampoc va ser precisament estimulants. Quan una resolució del Consell de Seguretat tira endavant vol dir que els Estats Units no l'han vetada, cosa que per si sola ha de disparar totes les nostres alarmes. La resolució que ara m'interessa exigia, com recordareu, que Hizbulà alliberés els dos soldats israelians que tenia segrestats, però res, absolutament res, deia del més d'un miler de civils assassinats al Líban. Ho he dit moltes vegades durant les últimes setmanes. Sabeu que no fa molt la Unió Europea va prohibir l'entrada en el seu territori al president bielorus Aleksandr Lukashenka, els delictes del qual són ben coneguts: manipular el resultat de les eleccions i reprimir, arribat el cas amb ferotgia, la seva oposició. Certament em sembla molt bé que se li prohibeixi l'entrada a la Unió a Lukashenka. M'agradaria, no obstant això, que els nostres governants fossin moderadament conseqüents i que algú ens expliqués per què en els nostres aeroports i palaus, en canvi, poden presentar-se els governants saudites, els xinesos i els nord-americans.

Anuncio la tercera de les meves observacions. Hom està obligat a allunyar-se dels atemptats contra la lògica més elemental. Un d'ells és el que suggereix que els Estats Units o l'OTAN

poden sentir alguna preocupació pels drets humans en alguna de les seves dimensions. Fins ara no he aconseguit trobar argumentació que permeti rebatre una intuïció com aquesta.

Moltes vegades he explicat que, el mes d'abril de 1999, vaig tenir l'oportunitat de compartir una taula rodona amb el que en aquell moment era ministre espanyol de Defensa, Eduardo Serra. Estic parlant dels moments més tibants de la crisi kosovar. Encara que a mi em corresponia parlar en primer lloc per relatar les claus fonamentals del conflicte corresponent, la veritat és que Serra tenia pressa i li van donar la paraula. Va fer, evidentment, un panegíric de la intervenció de l'OTAN. En concloure la seva exposició, la moderadora va preguntar si entre el públic assistent hi havia algú que desitgés formular alguna pregunta al ministre. Li van fer un parell de preguntes innòcues. Jo estava mig adormit quan la pròpia moderadora em va suggerir que plantejés alguna observació. Vaig haver de respondre una mica així com: "Tinc tants dubtes sobre la intervenció militar de l'OTAN que no sabia per on començar". El cas és que Serra, molt sol·lícit, quan sortia durant el descans i fora de micròfons, se'm va acostar i em va preguntar: "Quins dubtes tens sobre la intervenció de l'OTAN?" Vaig respondre, tal com raja, que la idea que l'Aliança Atlàntica estava intervenint a Kosova per restaurar el vigor dels drets humans conculcats a la majoria albanesa de la població em sonava a música celestial. Què creieu que em va replicar Serra? Les seves primeres paraules van ser: "Home, evidentment". A continuació va passar a explicar la intervenció de l'OTAN en clau geoestratègica tradicional: l'Aliança temia de gran manera que una guerra civil oberta a Kosova provoqués una revolta de la minoria albanesa a Macedònia i, amb ella, una guerra civil també a aquesta república, de tal manera que dos estats membres de la pròpia Aliança Atlàntica, Grècia i Turquia, s'alineessin en bàndols diferents. Com podeu apreciar, els drets humans tenien un pes molt consistent en l'argumentació del que en aquell temps era ministre de Defensa...

Llavors, per afegir un exemple en aquest mateix sentit, els Estats Units oferien 800.000 dòlars a qui permetés detenir el president Slobodan Milosevic i presentar-lo davant d'un tribunal penal internacional. Ho heu sentit bé: estic parlant d'una potència planetària que rebutja la jurisdicció dels tribunals penals internacionals. No obstant això, quan es tracta d'uns altres, quan els encausats són uns altres, no dubta a aportar sumes, de segur que irrisòries per als seus càlculs, però en qualsevol cas simbolitzadores de la profunda hipocresia que regeix tantes relacions en el món contemporani.

Avanço la quarta observació. Planteja que **les intervencions autodenominades humanitàries assumeixen una forma o altra segons qui és el responsable de les violacions dels drets, de les matances o, si s'escau, dels genocidis**. Permeteu-me que en aquest cas proposi una disjuntiva que crec que és important: si no s'actua de la mateixa manera davant dels delictes comesos pels

amics que davant dels protagonitzats pels enemics, tampoc es reacciona de la mateixa forma davant de les accions d'una gran potència i davant de les que duu a terme un país amb un pes escàs. **Abans he parlat de la meva enorme inquietud quan algú es refereix a la candidatura de l'OTAN com a presumpte garant dels drets humans en algun lloc del planeta.** Confesso que molts dels meus dubtes desapareixeran el dia que vegi soldats de l'OTAN intervenir a Gaza i a Cisjordània per expulsar l'exèrcit d'Israel o el dia que l'Aliança Atlàntica intervingui al Kurdistan per fer el mateix amb l'exèrcit turc. Tinc la impressió que, tal com estan les coses, i encara que sóc extremadament jove, el temps no em proporcionarà la fortuna d'assistir a aquests fets.

Però m'he referit també a la tessitura de com no es reacciona de la mateixa manera davant les violacions de drets comeses per un Estat poderós que davant les protagonitzades per un Estat feble. El març de 1995 vaig tenir l'oportunitat d'assistir a Madrid a una conferència del qui era ambaixador dels Estats Units a Moscou. Estic parlant dels mesos inicials de la primera guerra russotxexena postsoviètica. Com era inevitable, en concloure la dissertació algú li va preguntar a l'ambaixador sobre el que estava succeint a Txetxènia, i el nostre home va respondre d'aquesta manera: “Quan als Estats Units analitzem un conflicte com aquest farem molt bé de no oblidar que nosaltres també vam matar els nostres indis al segle XVIII”. Compte amb la declaració, perquè intueixo que pot aixecar dues interpretacions diametralment diferents. La primera, la ingènua, diria: “Que bon jan és aquest ambaixador nord-americà, que és conscient que a tot arreu hi ha de tot, que el que estigui lliure de pecat que llanci la primera pedra”. Em temo que no és la interpretació adequada. L'ambaixador nord-americà a Moscou estava ajudant el president rus del moment, Yeltsin, en la mesura que el que volia dir era: “No es preocupi. No criticarem gaire el que fan les seves tropes a Txetxènia, tenint en compte que nosaltres vam fer el mateix amb els nostres indis al segle XVIII”. Va oblidar el que els Estats Units van fer després en molts altres escenaris, però tampoc li demanarem tant a un ambaixador nord-americà...

La cinquena de les invitacions al recel l'aporta el fet, des del meu punt de vista indiscutible, que **l'intervencionisme autodenominat humanitari ha servit, d'una banda, per fer emergir instàncies que necessitaven legitimació davant de les opinions públiques, com ha servit, per l'altra, per fer un ús interessat de la màxima organització internacional, les Nacions Unides.** Anem a pams i amb arguments que tenim ben a prop.

El 1993 el govern espanyol va decidir traslladar algunes unitats de la Legió a Bòsnia, no per frenar les ínfules bèl·liques dels agents locals i menys encara per resoldre els problemes de la població civil, sinó per rentar la imatge d'una instància militar amb un perfil ben conegut entre nosaltres. La mateixa OTAN ha estat objecte d'una operació similar. A partir de 1991, en virtut d'un discurs estrictament racional, moltes persones van començar a preguntar-se quin sentit

tenia mantenir aquella aliança militar. L'intervencionisme autodenominat humanitari li va venir a l'Aliança Atlàntica com anell al dit per buscar un procediment de legitimitat tan eficient com equívoc.

L'ONU també ha estat interessadament instrumentalitzada per les potències interventores. En què estic pensant quan afirmo això? Em permeto recordar-vos que amb prou feines pot ser casualitat que hagin estat cascos blaus nord-americans els que van intervenir a Haití i Cascos Blaus russos els que van fer el mateix a Abjazia. En ambdós casos va poder apreciar-se un esforç encaminat a utilitzar el segell de l'ONU per mantenir en peu zones d'influència en les quals aquestes potències exercien la seva fèrula conforme a les pautes més tradicionals.

La utilització interessada en profit propi del sistema de les Nacions Unides compta d'altra banda amb un exemple gloriós entre nosaltres i d'aquests últims anys. Em refereixo a aquesta cerimònia de la confusió que fa que la nostra opinió pública pensi que és perfectament saludable que els soldats espanyols treballin a l'Afganistan mentre era, en canvi, intrínsecament pervers que estiguessin presents a l'Iraq. No em cansaré de subratllar que el teixit de fons d'aquests dos conflictes és extremadament similar. Si sobraven motius per retirar els soldats de l'Iraq, ningú ha sabut explicar convincentment per quin motiu calia redesplesgar-los -i crec que aquest és el verb adequat- a l'Afganistan. La trama geoestratègica d'aquests dos conflictes és molt similar i, tant en un com en l'altre, els Estats Units han protegit en el passat moviments o agents que després s'han encarregat de castigar. Els mateixos interessos econòmics subjacents són molt similars, ja que la falta de respecte de les vides i dels drets humans marca en ambdós casos l'actuació dels Estats Units. Els qui afirmen, en definitiva, que l'ONU ha donat carta de legitimitat a la intervenció militar liderada per Washington a l'Afganistan haurien de llegir la Carta de la màxima organització internacional per descobrir que aquesta assenyala que el protagonisme referent a això ha de recaure en el Consell de Seguretat, que haurà de recaptar tota la informació, prendre les decisions que calgui i retenir sempre a les seves mans una plena capacitat de fre i de control. Una cosa que de ben segur no ha ocorregut, ni de lluny, durant els últims cinc anys ni ocorrerà en el futur a l'Afganistan.

Presento ara la sisena, i última, de les meves observacions: no voldria deixar de dir -encara que reconec que aquesta és una qüestió menor en comparació amb les anteriors- el que, amb un llenguatge que avui tal vegada es presta a confusió, anomenaré *efectes col·laterals* de les intervencions autodenominades humanitàries. Em refereixo a l'auge que a la seva empara ha correspost al comerç clandestí, a la compra i venda d'armes -aquí hi havia l'espectacle que s'havia articulat a la base d'Aviano mentre els bombarders de l'OTAN sortien a devastar Sèrbia i Montenegro- o al mateix desenvolupament de la prostitució. Em sembla que era Xabi Aguirre qui va dir una frase

que retratava simbòlicament el que tenim entre mans. Era una instrucció emesa per l'ONU a Cambotja i deia literalment: “No aparquin els cotxes oficials a les portes dels prostíbuls”. Crec que la frase il·lustra a la perfecció una vocació radical de canvi de les relacions humanes i socials...

Acabo de plantejar-vos sis reflexions que per camins diferents conviden -seré prudent en la utilització del verb- a recelar de les intervencions humanitàries. Però en aquest cas tinc la obligació d'agregar algunes apreciacions més que es refereixen a tres grans agents sense el concurs dels quals no podríem entendre el que és una intervenció humanitària. Em refereixo a les forces armades que actuen, a les organitzacions no governamentals acompanyants i, en fi, als mitjans de comunicació que s'encarreguen de retratar el procés corresponent.

Què és el que puc dir amb relació al primer d'aquests agents? És veritat que faríem malament d'atribuir una responsabilitat excessiva a les forces armades en la gestació de la infinitat d'abusos que envolten les intervencions autodenominades humanitàries. Per què dic això? Perquè és cert que la majoria de les vegades les forces armades es limiten a donar satisfacció a instruccions que arriben dels poders polítics corresponents. Quan els militars professionals parlen sense noses sovint enuncien crítiques tan severes com les que acabo de formular pel que fa a les intervencions en les quals han estat protagonistes. Això vol dir que el deure d'obediència col·loca aquesta gent en una posició delicada i que els codis de la professió probablement conviden a callar davant del que, sovint, s'entén que són intervencions impresentables. Això no és un obstacle perquè hom estigui en l'obligació de recordar que som víctimes d'una autèntica censura en les comeses desplegades per les forces armades. És extremadament difícil trobar en els mitjans de comunicació del sistema alguna anàlisi crítica que s'atreveixi a furgar en les moltes ferides que presenten aquestes forces armades.

Recordo que els qui vam tenir la fortuna, o la desgràcia, de treballar sobre el procés de desintegració de Iugoslàvia, i ens topàvem amb freqüència amb militars professionals, sovint ens sentim horroritzats davant de la seva percepció, d'un simplisme que treia de polleguera i inevitablement militaritzada, del que passava. Estic pensant en frases tòpiques del tipus *aquí tots són iguals* o *això ho posem en mans dels militars serbis i ho arreglen en un moment*. Frases que la majoria de les vegades s'explicaven -suposo- en virtut d'un codi corporatiu que aconsellava concloure, per exemple, que s'estava molt més a prop d'un militar professional serbi que d'un quadre de l'exèrcit bosnià, que al cap i a la fi era un civil que, reciclat precipitadament, no acabava d'entendre les regles d'or de l'ofici.

Al marge d'això, m'interessa rescatar un debat que troba un referent històric bàsic en la publicitat que entre nosaltres emet quotidianament el Ministeri de Defensa per captar soldats

professionals. Reflexioneu un moment sobre el fet, ben llampant, que en aquesta publicitat les comeses tradicionals de les forces armades desapareixen per complet en profit de les seves missions humanitàries, alhora que totes les imatges recullen espais oberts, de cap manera casernes, i sovint apareixen les dones com un element saludablement humanitzador de les relacions corresponents.

El fenomen que m'ocupa té arestes que són molt delicades. M'atreviré a rescatar-ne una altra. Fa uns anys algú em va enviar una fotocòpia del diari d'una sessió de la comissió que en el Congrés de Diputats espanyol s'ocupava de discutir si s'estava aprofitant de manera suficient la presència de soldats a Mostar, a la Herzegovina occidental. La cosa tenia substància. A la comissió en qüestió va intervenir en primer lloc un representant del Partit Socialista, que va assenyalar que Espanya no estava aprofitant suficientment la presència dels seus soldats a efectes d'aconseguir negocis en la reconstrucció postbèlica del país. El que venia a dir era: per què són empreses alemanyes les que s'enduen aquests contractes quan som nosaltres els que posem els soldats? El portaveu del Partit Popular va anar més lluny i es va atrevir a suggerir que des d'aleshores es comptabilitzessin com a ajuda oficial al desenvolupament els costos de manteniment dels soldats espanyols presents a la Herzegovina occidental. D'aquesta manera, una institució per la desaparició de la qual molts dels que estem aquí hem lluitat durant anys, o almenys perquè els seus pressupostos minvessin, es convertiria, per a alguns, en la font principal de creixement d'una ajuda al desenvolupament que segurament, i conforme a aquestes noves regles, transcendiria de bon tros el 0,7%, col·locant Espanya en un paper prominent en el panorama planetari.

Les organitzacions no governamentals configuren, i exposo la segona instància, un calaix de sastre genuí en el qual hi ha realitats molt diferents. Al moment oportú, alguns experts van analitzar aquestes diferències subratllant que la relació d'aquest tipus d'organitzacions amb les intervencions autodenominades humanitàries s'ajustava a tres models diferents: d'una banda estarien les ONG imparcials, que només actuarien un cop obtingut el consentiment de les autoritats locals, en segon terme es trobarien les revolucionàries, que prescindirien completament del que opinen o desitgen les autoritats locals, i, a mig camí entre unes i altres, es desplegarien les ONG internacionals, que combinarien estils cooperatius i conflictius.

Fins i tot sabent que les realitats són molt disperses i que qualsevol generalització sobre això és molt delicada, el que correspon en aquest cas és plantejar alguns dubtes sobre el treball de tantes organitzacions no governamentals. Sobren els exemples d'ONG que es despleguen en països amb relació als quals ho ignoren tot, cosa que ens convida a reconèixer la bona voluntat de tants activistes, sí, però que també ens obliga a dubtar molt de l'eficiència de les seves accions corresponents.

Què significa, per altra banda, que una organització no governamental actuï de manera estrictament neutral en un escenari en el qual consta que el que hi ha pel mig és un genocidi? Són molts els exemples d'ONG instrumentalitzades pels poders dels estats que a fi, per exemple, de preparar el terreny per a una intervenció suposadament humanitària llancen per davant els integrants d'aquestes organitzacions amb la intenció que subratllin el vigor d'uns o altres problemes, sovint exagerant-los, per guanyar, en últim terme, l'opinió pública respectiva per a la causa d'aquesta intervenció.

L'efecte final d'aquesta acumulació de circumstàncies no és altre que això que tants analistes han descrit com un procés de doble sentit: de militarització de les intervencions humanitàries, d'una banda, i d'humanització de les militars, de l'altra. Fa dotze o tretze anys era realment difícil trobar activistes d'una organització no governamental d'ajuda humanitària que acceptessin de bon grat treballar a l'uníson amb contingents militars d'uns o altres països. Avui el que comença a ser poc freqüent és literalment el contrari.

És clar que, al mateix temps, convé que subratllem que hem assistit a l'altre procés, el d'humanització de les intervencions militars, que es retrata de forma clara, una vegada més, amb la publicitat del nostre Ministeri de Defensa. Publicitat que, dit sigui de passada, i invoco converses privades, no deixa de suscitar reticències i fins i tot indignació entre molts responsables militars, que interpreten que implica una distorsió manifesta del que són les forces armades. És una cosa que tard o d'hora pot produir sorpreses i desgast en l'opinió pública.

Agregaré alguna observació, per acabar, sobre els mitjans de comunicació. Els problemes del treball dels mitjans amb relació a les intervencions autodenominades humanitàries són molts. Els mitjans tendeixen a fer prevaler l'espectacle, estan molt més preocupats pels elements emocionals que per l'anàlisi de les causes estructurals dels conflictes i, en definitiva, rares vegades es presten a analitzar de manera detallada i perllongada el rumb d'aquests conflictes.

Torno a un exemple que ja he exposat abans. Fa set anys, l'atenció del món estava bolcada a Kosova. Avui les notícies arriben amb comptagotes, de tal manera que, si una crisi esclatés en aquest país castigat, els mitjans haurien de rebobinar i ser conscients que durant un llarg període de temps no han posat cap atenció al conflicte corresponent.

Les conseqüències d'aquesta acumulació d'abusos són moltes. Em limitaré a proposar dues il·lustracions del que vull dir. Una d'elles l'aporta la entronització de fórmules que reflecteixen de manera dramàtica el vigor de codis eurocèntrics o etnocèntrics dels quals

és extremadament difícil alliberar-se. Sempre que parlo d'això proposo un exemple que em sembla molt gràfic. Recordareu que durant la tardor del 2001 quatre periodistes van ser assassinats a l'Afganistan, entre ells el corresponsal del diari El Mundo, Julio Fuentes. Si doneu una ullada a les hemeroteques o recordeu als enregistraments de les emissores de ràdio, descobrireu immediatament que, quan va arribar el moment de donar aquesta notícia, els quatre professionals eren objecte d'ordenació conforme al mateix criteri: primer es parlava del periodista espanyol -era lògic-, després de la professional italiana, en tercer lloc de l'australià i, en quart i últim terme, sempre, de l'afganès. Crec que era difícil no extreure la conclusió que als ulls de l'aclaparant majoria dels periodistes, el col·lega afganès, algú procedent d'un allunyat país del tercer món, mereixia ser col·locat sistemàticament l'últim lloc de la llista. Permeteu-me que subratlli que segurament el procediment no era conscient, la qual cosa em temo que ho feia més inquietant. Dono per cert que, si m'hagués pres la molèstia de trucar a la redacció d'un o altre diari i hagués preguntat per què parlaven sempre en últim lloc de l'afganès, immediatament ho haguessin rectificat i l'haguessin col·locat en el segon lloc.

He subratllat moltes vegades, i començo la segona il·lustració, que sembla com si l'interès dels nostres mitjans de comunicació pels conflictes minvés com més cap a l'Est i més cap al Sud es despleguin aquests. La guerra de Bòsnia va aixecar molta atenció entre nosaltres, afortunadament, almenys parcialment, en virtut d'un fosc codi mental que ens aconsellava concloure que la gent que la protagonitzava s'assemblaven molt al que som. Txetxènia és dos mil quilòmetres a l'est de Bòsnia i l'atenció dispensada a aquest conflicte és significativament menor. De fet, i tràgicament, només es parla de Txetxènia quan un grup terrorista presumptament txetxè ocupa una escola a Beslán; s'oblida el que succeeix cada dia i a totes hores en aquest turmentat país. Tadjikistan, en definitiva, és una exrepública soviètica de l'Àsia central que entre 1992 i 1997 va ser l'escenari d'una sagnant guerra civil que en cap moment va aparèixer en els nostres mitjans de comunicació.

Aquesta dimensió Oest-Est es completa amb el camí Nord-Sud. Tots vam tenir l'oportunitat d'escoltar aquella frase, que es va repetir fins a la sacietat, sobre Sarajevo, la capital de Bòsnia: el que passava allà -ens deien- era singularment indignant perquè Sarajevo era a menys d'una hora d'avió de Roma. Algú ha escoltat alguna vegada el recordatori que Alger és a menys d'una hora d'avió de Barcelona o de Madrid? Sembla com si l'existència d'un mar que -segons diuen- separa cultures i civilitzacions ens aconsellés desentendre'ns dels conflictes que es desenvolupen al Sud. I si la guerra civil algeriana ha provocat escassa atenció entre nosaltres, què podem dir dels conflictes que accorralen, en el més dramàtic dels oblidats, l'Àfrica subsahariana?

Fa un parell d'anys vaig rebre una trucada de l'Oficina de la Solidaritat de la meua universitat, l'Autònoma de Madrid. Em convidaven a participar en una taula rodona sobre conflictes oblidats. Vaig preguntar si en el marc d'aquesta taula m'assignaven una tasca específica i em respongueren que volien que parlés de Txetxènia. A continuació vaig indagar sobre què dissertarien els altres ponents. Per a la meua sorpresa inicial em van replicar que s'ocuparien dels conflictes de l'Iraq i de Palestina. Entendreu ràpidament la meua inquietud: **si l'Iraq i Palestina són dos conflictes oblidats, on queden tots els altres? Però em temo que estava equivocacat. No siguem víctimes d'il·lusions òptiques: el fet que cada dia els diaris recullin una plana sencera amb informació sobre el que presumptament succeeix a l'Iraq i a Palestina de cap manera ha de fer-nos oblidar que aquests també són conflictes oblidats.**

Em permetreu que acabi intentant embastar dues o tres conclusions i adobant-les amb algunes cites raonablement divertides de personatges que admiro. **L'intervencionisme humanitari, al meu entendre, és una tramada estratègia d'ingerència que obeeix als mateixos interessos de sempre, probablement defensats, això sí, de manera molt més hàbil, intel·ligent, perillosa i difícil de desmuntar.** El problema principal que es revela al darrere és el fet que els agents cridats a realitzar les intervencions preceptives mostren un currículum penal tan sospitós que un està obligat, com a mínim, al recel i, la majoria de vegades, al franc rebuig.

Al principi em vaig veure obligat a assenyalar, no obstant això, que més d'una vegada hom s'ha vist sotmès a pressions, legítimes, que poden conduir a exercicis contradictoris pel que fa a aquestes qüestions. Us proposo un exemple, un més, del que vull dir. Fa un bon grapat d'anys vaig assistir a Madrid a una conferència sobre el conflicte a Timor; la va impartir un periodista australià. Eren els dies en què es considerava la possibilitat que l'exèrcit indonesi cometés un genocidi en tota regla en aquell país. El conferenciant va deixar ben clar que la raó fonamental per la qual les autoritats australianes es disposaven a intervenir a Timor no era una altra que controlar la riquesa petroliera situada al sud de l'illa. Però va plantejar el dubte moral, delicadíssim, de si estàvem en condicions d'oposar-nos a una intervenció sobre la base d'arguments que ell mateix creia que eren molt sòlids i de permetre que, de resultes de la nostra oposició, desenes de milers de persones perdessin la vida. He de confessar-vos que de cap manera sóc aliè a aquests arguments. El que vull dir és que, arribat el cas, estaria disposat a inclinar-me per un plat de la balança emplaçat en un costat que no és el meu, si això permetés defensar drets elementals, i entre ells la vida, d'un grup humà.

Bé, doncs, dit això, acabo amb tres observacions formulades per personatges que admiro. Observacions que, en aquest cas, exposaré en sentit contrari al del pas del temps: de la més propera a la més allunyada.

La primera correspon al meu gran amic Javier Solana. El mes de desembre de 1999 em va trucar Gemma Nierga, la periodista de la SER. Em va explicar que l'endemà entrevistaria Javier Solana i desitjava que la conversa fos raonablement poc complaent; en altres paraules, aspirava a posar en un compromís el llavors secretari general de l'OTAN. Jo li vaig dir que llencés la tovallola, perquè ja sabeu que, quan a Solana li pregunten alguna cosa moderadament delicada, respon sempre amb una frase màgica que ve a dir: "Estem arbitrants un conjunt de mesures innegablement positives, i esperarem que produeixin els efectes desitjats". Però en aquell moment era inevitable que se li formulés una pregunta concreta. Estic parlant de desembre de 1999, sis mesos després dels bombardejos de l'OTAN a Sèrbia i Montenegro, i en plena segona guerra russotxetxena postsoviètica. El que li vaig suggerir a Nierga que li preguntés va ser més o menys el següent: si l'OTAN va intervenir a Sèrbia i a Montenegro sobre la base del suposat propòsit de restaurar el vigor dels drets vulnerats de la majoria albanesa de la població a Kosova, per què no intervenia també a Txetxènia, on era evident que els drets de la majoria de la població eren objecte d'una violència extrema? L'endemà Solana va respondre: "És que Rússia és una gran potència i té diversos milers de caps nuclears, de tal manera que no se la pot tractar de la mateixa manera que la Sèrbia de Milosevic". Crec que només hi ha una interpretació possible d'una declaració com aquesta, que configura un torpede en la línia de flotació de l'intervencionisme autodenominat humanitari: quan hi ha un pinxo local, Milosevic, al qual es pot arriar, se l'arria; quan el pinxo presenta, en canvi, un perfil compacte i disposa de "diversos milers de caps nuclears", es mira cap a un altre costat.

I compte que aquesta clàusula del mirar cap a un altre costat, per desgràcia, ja no és de gaire utilitat a l'hora de descriure la realitat: avui donem uns copets a l'espatlla al personatge corresponent, Vladímir Putin. I és que, què pesen més?: els drets dels ciutadans a Rússia i els drets del poble txetxè, d'una banda, o la relació fluïda amb una gran potència que és, a més, un proveïdor fonamental de matèries primeres energètiques, per l'altra. Em temo que la pregunta sobra.

La segona de les declaracions públiques la vaig conèixer gràcies al meu admirat Arcadi Oliveres, qui en el moment oportú va assenyalar com una altra figura intel·lectualment molt estimulant, Francisco Álvarez Cascos. Aquest va dir el 1999, amb relació a l'ajuda humanitària dispensada a Kosova, que "el govern ha complert, i ha complert amb escreix". Per què deia això Álvarez Cascos? El govern espanyol havia promès 8.000 milions de pessetes, i al final en va gastar 8.600 milions. En què s'havien gastat aquestes sumes eren figures d'un altre paner: 1.600 milions s'havien destinat a despeses de desplaçament dels vaixells que traslladaven els soldats espanyols; 434, a transport aeri complementari; 3.500, a abonar, durant sis mesos, els salaris dels militars... L'efecte final va ser que, mentre Càritas va destinar 200 milions de pessetes a construir un campament de refugiats que havia d'acollir 2.000 persones, l'exèrcit espanyol en va assignar

8.100 milions per construir un campament que havia d'acollir 5.000 persones. Enfront de les 100.000 pessetes per persona refugiada en el cas de Càritas, l'exèrcit espanyol en va gastar 1.620.000.

La tercera de les declaracions és, amb tot, la millor de totes, entre altres coses perquè exhibeix la virtut de la brevetat. Correspon a un ministre de Defensa espanyol, Julián García Vargas, qui el 1994 va dir el següent: “La missió de les Nacions Unides a Bòsnia ha fracassat, però el balanç per a Espanya és extremadament positiu”. A bon entenedor crec que poques paraules li calen.

Gràcies per haver-me escoltat.